

Поняття системи та структури в термінознавстві

Поняття системи та структури є надзвичайно важливими як для лінгвістики в цілому так і для термінознавства зокрема. Як слушно зазначає А.В. Лемов: “Поняття система та структура в даний час запроваджені в усі сфери знань, а вивчення системно-структурних властивостей об'єкта знань стало однією з головних завдань наукового пошуку” [1: 7]. Однак, він також слушно зауважує, що дуже часто ці терміни даються як тотожні чи вживаються в загальному, детермінологізованому значенні [Ibid.]. Для того, щоб уникнути невизначеності даних термінів, з'ясуємо, що під ними розуміють у сучасній науці.

Спочатку, нам слід визначити основні властивості, який повинен мати об'єкт, щоб його можна було вважати системою. За основу візьмемо класифікацію В.В. Коштоєва, який пропонує виділяти щонайменше чотири такі властивості:

- 1) **цілісність та членування;**
- 2) **зв'язок;**
- 3) **організація;**
- 4) **інтегративні якості** [2].

Спробуємо розглянути кожну з них більш детально.

1) Говорячи про першу властивість системи, Коштоєв наголошує на її певному дуалізмі, оскільки: “Система – це, насамперед, цілісна сукупність елементів, тобто з одного боку це цілісне утворення, а з іншого боку – в її складі чітко можуть бути виділені цілісні об'єкти – елементи” [Ibid.]. Є цілком зрозумілим, що й ці елементи, в свою чергу, можуть бути розчленовані на ще менші частини. (З цього приводу цікава, наприклад, фрактальна теорія Бенуа Мандельброта) [3]. Однак, це не входить в нашу задачу на цьому етапі, тому ми, слідом за В.С.Тюхтіним та Ю.А.Урманцевим, кваліфікуємо елемент системи, як “об'єкт, що виконує певні функції в системі, що (в умовах даного завдання) не підлягає розчленуванню на частині. Елементами системи можуть бути не тільки речовинні об'єкти, але також властивості й стани, зв'язки й відносини, фази, етапи, цикли й рівні функціонування й розвитку [4].

2) Присутність **зв'язку** між елементами, як властивість, що притаманна системі теж, здається, не викликає сумніву. Про нього говорить Т.Р. Кияк, кваліфікуючи його як “обов'язковий та тривкий” [5: 11]. Говорячи про зв'язок як необхідний атрибут будь-якої системи, Коштоєв визначає його як “фізичний канал, по якому забезпечується обмін між елементами системи, а також між системою й оточуючим її середовищем, речовиною, енергією й інформацією, тобто здійснюється та або інша взаємодія” [2]. В нашому випадку це, радше, поняттєво-матеріальний канал, що забезпечує взаємодію термінів, як елементів терміносистеми на лексико-семантичному,

граматичному, синтаксичному, когнітивному та комунікативному рівнях між собою та цілої терміносистеми з іншими та мовою в загалі.

Слід зазначити, що головну роль при цьому мають не будь-які, а лише суттєві зв'язки (відносини), які з закономірною необхідністю визначають інтегративні властивості системи.

Коштосев, наприклад, під такими розуміє системоутворюючі зв'язки та пропонує розрізняти системоутворюючі та причинно-наслідкові зв'язки та виділити перші в окремий вид або тип. Вчений мотивує таку диверсифікацію тим, що "системоутворюючі зв'язки характеризують такі взаємодії між елементами системи, які припускають їхню *одночасність* (курсив наш – Д.Щ.) існування" [2]. В цьому він вбачає принципову відмінність системних відносин від причинно-наслідкових: "На відміну від причинно-наслідкових зв'язків, системоутворюючі зв'язки при статичному розгляді системи проявляються не як "детермінація минулим, а як детермінація сьогоденням, як синхронна детермінація" [Ibid.].

На нашу думку, то є не зовсім вірним. По-перше, сам термін "системоутворюючі зв'язки", тобто зв'язки між елементами, що сприяють утворенню системи, є за об'ємом поняття набагато ширшим та може включати в себе й причинно-наслідкові зв'язки. Це підтверджує логічний характер відносин, що пов'язують терміни (гіперо-гіпонімічні, партитивні, асоціативні) [б: 76]. Свідченням цього є й існування в терміносистемі дериваційних відносин між елементами на лексико-семантичному та морфологічному рівнях. Також, у сучасній науковій парадигмі є недостатнім вивчати будь-яку систему тільки з боку статичності, не розглядаючи при цьому її динамічного боку, тобто функціонування.

3) Третьою властивістю називається **організація**, що характеризується "наявністю певної впорядкованості, організації, що проявляється в зниженні ентропії (ступеня невизначеності) системи – у порівнянні з ентропією системоутворюючих факторів – що визначають можливість створення системи" [2]. По-перше, таке визначення не відповідає законам логіки, бо, як відомо, *definiens* не повинен містити в собі *definiendum* [Див. напр. 7: 106-112]. По-друге, через свою широку семантику, термін "організація" викликає багато зайвих трактувань, що є, на наш погляд, недоцільним. Тому цю властивість краще було б називати **впорядкованістю** чи регламентованістю як самих елементів так і їх зв'язків в межах системи.

4) Під четвертою властивістю системи маються на увазі **інтегративні якості** – тобто такі, що не притаманні жодному з її елементів окремо, але залежать від їхніх властивостей [2]. Це визначення можна розширити словами А.В. Лємова про те, що система, з одного боку, залежить від індивідуальних властивостей окремих елементів, а з другого боку, впливає на ці елементи і може змінювати їх властивості та **функції** (виділено нами – Д.Щ.) [1: 8].

З огляду на вищесказане, можна стверджувати, що друга та третя властивості, а саме зв'язки та впорядкованість відповідають терміну та поняттю **структура**, оскільки структура – це "сукупність зв'язків у межах

цілого (тобто системи – прим. наша, Д.Щ.)” [5: 11], та впорядкована “схема відносин” між ними [1: 7].

Система ж включає в себе як сукупність елементів, тобто субстанцію, так і зв’язки (відносини) між ними, а отже – структуру. Таким чином, між системою, субстанцією та структурою існують ієрархічні відносини, причому останні два є підпорядкованими по відношенню до першого. З огляду на це, найбільш влучним визначенням терміна “система”, відповідно до задач нашого дослідження є наступне: Система – це “цілісне впорядковане утворення, що існує задля виконання певної функції та завдяки особливому способу ієрархічного узгодження певної субстанції з певною структурою” [Цит. за: 1: 7].

Таким чином, це дає нам змогу дати визначення терміносистемі. Це – така система, де в якості сукупності її елементів виступають терміни, а в якості структури виступає сукупність зв’язків цих елементів.

Перспективу дослідження вбачаємо у детальному вивченні властивостей як самих елементів терміносистеми так і особливостей зв’язків між ними.

Список використаної літератури

1. Лемов А.В. Система, структура и функционирование научного термина (на материале русской лингвистической терминологии). – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 2000. – 192с.
2. Коштоев В.В. Информационные системы и феномен жизни. – Тбилиси, 1998
3. Fractal // Encyclopaedia Britannica 2004 Deluxe Edition CD
4. Система, симметрия, гармония. Под ред. В.С.Тюхтина, Ю.А.Урманцева. – М.: Мысль, 1988.
5. Д’яков А.С. та ін. Основи термінотворення: Семант. та соціолінгвіст. аспекти / Д’яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. – К.: Вид. дім „КМ Academia”, 2000. – 218с.
6. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах: Учеб. пособие для филол. спец. вузов. – М.: Высш. шк., 1987. – 104с.
7. Layman, Charles S. The Power of Logic. / C. Stephen Layman. Copyright © 1999 by Mayfield Publishing Company. Mountain View, California. London. Toronto. – 566р.